

ابوالمعالی کرمانی لاهوری، خیرالدین، متخلص به «غربتی» از عارفان و صوفیان معروف سلسله قادریه.

وی فرزند سیدفتح الله، فرزند حافظ رحمت نیایش بود،

اجداد او از سادات کرمان بودند که در سده دهم هجری به هند کوچیدند و خود وی در دهم ذیحجه ۹۶۰ق در شیرگره (پنجاب) به دنیا آمد. چون ابوالمعالی متولد شد، پدرش او را نزد برادر کوچک خود، میان شیخ داود برد و تقاضای اسم گذاری کرد. شیخ داود او را ابوالمعالی نامید (بداؤنی، ۱۰۲۳-۱۰۳۱). ابوالمعالی در خدمت عموی خود کسب فیض کرد و با سرپرستی و راهنمایی وی به درجه اعلائی عرفان رسید. چون شیخ داود در ۹۸۲ق درگذشت، شاه ابوالمعالی که در آن موقع ۲۲ ساله بود، خلیفه و جانشین شیخ شد و مدت ۲۹ سال در زادگاه خود (شیرگره) به راهنمایی و ارشاد مردم پرداخت و آرامگاه یا روضه میان داود را بنا نهاد (محمد شفیع، ۱۴۵/۲)؛ سپس عازم لاهور شد و در سر راه به لاهور، هر کجا اقامت گزید، به حفر چاه و احداث تالاب و باغچه کوشش نمود؛ به طوری که هنوز بعضی از آنها به «چوک ابوالمعالی» [=میدان ابوالمعالی] شهرت دارند (غلام سرور، ۱۴۹). وی در لاهور به ترویج سلسله قادریه پرداخت و مردم زیادی به خاطر مساعی او به این طریقه پیوستند (همانجا). در میان مریدان او، عارفان و بزرگان صاحب نامی وجود داشتند که از آن جمله اند: شیخ عبدالحق محدث دهلوی عالم و عارف معروف آن عصر، ملاعبدالقادر بداؤنی و ملک الشعراء فیضی دکنی (بداؤنی، ۱۰۴/۳-۱۰۵؛ غلام سرور، ۱۴۹/۱، رضوی، ۲/۴؛ ظهورالدین احمد، ۳۴-۳۵).

شاه ابوالمعالی در سن ۶۳ سالگی، در سال ۱۰۲۴ق در دوران فرمانروایی جهانگیر پادشاه تیموری (حک: ۱۰۱۴-۱۰۳۷ق) در لاهور بدرود حیات گفت و در همان جا به خاک سپرده شد. آرامگاه او در لاهور خارج از مولی دروازه، در بیرون بازار مرکزی گوالمندی^(۱) قرار دارد و در روزهای عرس و اعیاد فطر و قربان صدها نفر به زیارت وی می شتابند (غلام سرور، ۱۵۰-۱۵۱). ابوالمعالی شعر نیز می سرود در عربی

«معالی» و در فارسی «غربتی» تخلص می کرد. دیوانش دارای ۱۱۱ برگ، در کتابخانه پنجاب، مجموعه آذر، موجود است و شامل غزلیات، قطعات، رباعیات و قصاید است. آثار

۱. تحفه قادریه، به فارسی، مناقب غوث الثقلین شاه عبدالقادر گیلانی و شامل زندگینامه و شرح احوال وی است (محدث دهلوی، ۲۱۳). نسخه خطی این رساله در کتابخانه اداره هند، به شماره ۱۸۰۳ موجود است. ترجمه اردوی آن در لاهور، در ۱۳۲۳ق به چاپ رسیده است؛ ۲. زعفران زار، مجموعه چهارچمن (فصل) در روایات مربوط به اخلاق و مطایبات رسول اکرم (ص) است (محمد شفیع، ۱۴۵/۲): چمن اول، مطایبات نبی اکرم (ص)؛ چمن دوم، لطایف صحابه کرام؛ چمن سوم، لطایفی که بین صحابه و احباب به وقوع پیوسته؛ و چمن چهارم، اشعاری است که برحسب موقع سروده شده است. مؤلف هر طبقه، واقعه یا حکایت را «رایحه» نامیده است. چمن اول شامل ۲۰ رایحه، چمن دوم شامل ۱۰ رایحه، چمن سوم شامل ۵ رایحه و چمن چهارم شامل ۸ رایحه می شود (منزوی، مشترک، ۱۶۷۳/۳)؛ ۳. مونس جان، قسمتی از این رساله در تحفه المعالیه نقل شده و شامل چهار مقاله است: مقاله اول در حقایق، مقاله دوم در احادیث و کلمات شیخ، مقاله سوم در محبت و مقاله چهارم در ذکر شعرا می باشد. از شعرا یاد شده ۲۳ تن مرد و ۷ تن زن هستند که در میان نام زنان شاعر، اسامی هدیه، نهانی، سلیمی بیگم و بنفشه در تذکره های پیش از وی ذکر نشده است؛ ۴. رساله شوقیه، رساله ای است در بیان کیفیات مناجات و احوال شوق و بی قراری صوفیانه (منزوی، مشترک، ۱۶۷۳/۳). نسخه خطی این رساله در کتابخانه دانشگاه پنجاب، مجموعه شیرانی و نسخه دیگری در کتابخانه ایندیا آفیس محفوظ است؛ ۵. گلدسته باغ ارم، رساله مختصری است در لطایف و نکات و حکم، شامل چهار طراز: طراز اول در بیان اخبار خواجه کائنات، طراز دوم در لطایف انبیا، طراز سوم در اقوال حکما به زبان بی زبانان و طراز چهارم در نصایح، این رساله با توجه به اشاره خود مؤلف در ۹۹۰ق به انجام رسید؛ ۶. هشت

محفل، این رساله رویداد هشت محفل است که محمدباقرشاه ابوالمعالی ضبط و به تحریر در آورده است. این رساله را می توان ملفوظات ابوالمعالی نیز نامید. وی در مجالس اغلب اقوال مرشد خود شیخ عبدالقادر جیلانی (= گیلانی) را یاد می کند.

متن رساله با ترجمه اردو و مقدمه مفصل درباره شرح احوال و تألیفات شاه ابوالمعالی در لاهور چاپ شده است؛ ۷. دیوان شعر، اطلاعی درباره این دیوان شعر در دست نیست. با این وجود، شعرهای فارسی شاه ابوالمعالی در آثار مختلف مانند تحفة المعالیه (چاپ لاهور ۱۳۳۴ق)، المکاتیب والرسایل تألیف محدث دهلوی (ص ۳۸۲ به بعد)، منتخب التواریخ بدائونی و ابیاتی بر دیوارهای مزار شیخ داود شیرگرچی نقل شده است.

منابع: بدائونی، عبدالقادر، منتخب التواریخ، به کوشش مولوی احمد علی، کلکته ۱۸۶۹م؛ ظهورالدین احمد، پاکستان مین فارسی ادب، لاهور ۱۹۷۴م؛ محدث دهلوی، عبدالحق، اخبار الاحیاء، دهلی، بی تا؛ همو، المکاتیب والرسایل الی ارباب الکیمال والفضایل، دهلی ۱۳۳۲ق؛ غلام سرور لاهوری، خزینة الاصفیا، لکهنو ۱۸۷۳م؛ منزوی، مشترک؛ نیز:

Rizvi, A.A., *A History of Sufism in India*, New Delhi 1992.

ظهورالدین احمد - شریف حسین قاسمی